

күшине исениўди, дөретиўшилиқ уқыпшылықларын тәрбиялаў.

Орынланған тапсырмалардың мазмунын, тәсирлигин, айрықшалығын талқылаўдың усы басқышы дөретиўшилиқ қатнасты, өзіннің жумысларын сыяқлы, курсластарының жумысларына да сыншыллық пенен баға беріў уқыпшылықларын қәлиплестиреди.

Пүткил оқытў процессиниң жуўмақлаўшы басқышы дөретиўшилиқ жумыслардың талабалық

көргизбелери болыўы тийис. Турақлы түрде талабалардың көргизбелерин өткеріў олардың өзлериниң жумысларын жаңадан көриўине хәм қайтадан баға беріўине жәрдем етеди. Жумысларды көргизбеде көрсетиў – бул, өзіннің алдына сүўретлеў өнериниң болажақ оқытўшыларының кәсиплик таярлығы хақында мүмкин болғанынша толық түсиник беріўди мақсет етип қойған, талабалардың жетискенликлериниң өзине тән есабаты.

Әдебиятлар

1. Цзюй Чжаочунь. Процесс обучения изобразительному искусству в системе высшего художественно-педагогического образования России и Китая. -Волгоград: 2014.

РЕЗЮМЕ

Мақола ҳозирги давр кишиси шахсиниң маънавий-ижодий шаклланиши масаласига бағишланған. Чунки ҳозирги давр жамиятида ҳар томонлама баркамол, маънавий юксак ва креатив шахсни шакллантирш масаласига катта диққат қилинмоқта. Инсон шахси, унинг маънавий ва ахлокий қиёфаси фақат тарбия жараёнида шаклланади. Шу сабабли ҳам тарбия жараёни ҳар хил ҳаётый жабҳаларда ҳамкорлик ва ижодкорликка, мулоқотта тайёр ижодкор шахсларни тарбиялашга имконият яратадиган тарбияга асосланиши зарур.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена современному содержанию духовно-творческого сложению личности. Так как в современном обществе возросло внимание к проблеме формирования всесторонне развитой, духовно богатой и креативной личности. Личность человека, его духовный и моральный облик формируются, прежде всего, в процессе воспитания. Поэтому процесс образования необходимо основывать на создании условий для воспитания творческой личности, готовой к диалогу, сотрудничеству и сотворчеству в различных сферах жизни.

SUMMARY

The article is dedicated to modern contents of spiritual-creative adding to personalities. Since attention increased in modern society to problem of the shaping all-round developed, spiritual rich and creative to personalities. The Personality of the person, his spiritual and moral look are formed, first of all, in process of the education. So process of the formation necessary to found on making the conditions for unbringing the creative personality ready to dialogue, cooperation and creative activity in different sphere of the lifes.

Tálim - tárbiya teóriyası hám metodikası

ТАСВИРИЙ САНЪАТ МАШҒУЛОТЛАРИДА САМАРАЛИ ТЕХНОЛОГИЯНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ

С.Ф.Абдирасилов – педагогика фанлари номзоди

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети

Б.А.Пардаев - ўқитувчи

Жиззах давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: акварель, мастер-класс, “A-la prima”, акварель усули, композиция, бадиий ижодий қобилият, этюд.

Ключевые слова: акварель, мастер-класс, “A-la prima”, техника акварели, композиция, художественно-творческая способность, этюд.

Key words: water color, master class, “A-la prima”, water colour technique, a composition, artistic and creative ability, etude.

Бугунги кунда, мастер-класс - ўқитувчиларнинг самарали касбий тайёргарлигининг шаклларида биридир. М.М. Поташиник мастер-классни устоз билан бўлган шогирдликнинг аниқ шакли сифатида тавсифлайди. Яъни, устоз талабаларга тажриба, маҳорат, санъатни аниқ маънода етказди - кўпинча иш услубларини тўғридан-тўғри ва шарҳлаш орқали намойиш этади.

Шундай қилиб, “мастер”, “педагогик маҳорат” ва педагогик техника” тушунчалари билан узвий боғлиқликда “мастер-класс” тушунчасини кўриб чиқиш мақсадга мувофиқдир.

С.И. Ожеговнинг изоҳли луғатида, “мастер” сўзининг бир неча маъноларини топишнинг мумкин:

- ҳар қандай ишлаб чиқариш соҳасида малакали ишчи;

- қандай қилиб яхши иш қилишни биладиган, бирон бир ишни маҳорат билан бажарадиган киши;

- Ўз соҳасида юқори санъатга эришган мутахассис.

Ўқитувчи соҳасига энг яқинлари - бу охириги келтирилган иккита таъриф.

Замонавий педагогик адабиётларда “педагогик маҳорат” тушунчасининг тавсифига қуйидаги таркибий қисмлар киритилган:

- психологик ва ахлокий-педагогик билимлар;

- касбий қобилиятлар;

- педагогик техника;

- касбий фаолиятни амалга ошириш учун зарур бўлган маълум шахсий хусусиятлар.

Педагогик адабиётларда “Мастер-класс” тушунчасининг бир қанча таърифлари мавжуд. Демак, олим М.Поташиникнинг фикрича, мастер-класс –

педагогнинг ўз ижодини амалга оширишдаги фаол шакли, негаки ўқитувчи-устоз тингловчиларга ишлаш усулини тўғридан-тўғри ва кўрсатмалар билан тушунтириш орқали ўз тажрибасини намойиш этади [1:78].

Замонавий шароитда устоз-ўқитувчи - бу тадқиқот малака ва кўникма-ларига эга бўлган, тажриба-синов ишнинг хусусиятларини билладиган, инновацион педагогик технологияларни таҳлил қила оладиган, мазмунни танлай оладиган ва уни амалда қўлай оладиган, ўз фаолияти натижаларини олдиндан айтиб бера оладиган, услубий тавсияларни ишлаб чиқадиган ўқитувчи ҳисобланади.

Ўзи “Мастер-класс” тушунчаси нимани англатади?

Сўз бирикмасини этимологиясида: унинг биринчи қисми “устоз” дегани “билим, амалий кўникма ва кўпгина мутахассисларга эга бўлмаган техникага эга” деган маънони англатади. Ва “класс” бу юқори сифат даражасининг кўрсаткичидир.

Маҳорат дарси шунчаки билим ва кўникмаларни намойиш этиш эмас, балки кўп йиллардан бери кадрланиб келинаётган тажриба алмашишдир. Маҳорат дарси сизнинг (муаллифлик) педагогик тизимининг концептуал ғоясини етказишнинг асосий воситасидир, бошқача қилиб айтганда, бу педагогик тажрибани умумлаштириш ва тарқатиш шаклидир.

Мастер-класснинг мақсади - ўқитувчининг касбий ўзини-ўзи такомиллаштиришига шароит яратиш; педагогик тажрибани, иш тизимини, ихтироларни топириш, буларнинг барчаси ўқитувчига педагогик фаолиятда энг юқори натижаларга эришишга ёрдам берган.

Маҳорат дарсининг принципи: “Мен буни қандай қилишни биламан. Мен сизга ўргатаман”.

Тасвирий санъат тарихига бир назар ташласак, Қадимги Юнонистонда ва Ўйғониш даврда Италияда бундай таълим муаммолар билан машхур рассомлар шугулланишган. Айниқса, Альбрехт Дюрер расм чизишни ўргатиш пайтида шахсий намоёниш этиб тасвирлашга катта аҳамият берган. Шунингдек, у илмий-назарий тушунтиришни кўргазмалли намоёниш жараёни билан биргаликда олиб боришни энг самарали таълим методи деб ҳисоблаган. А.Дюрер шундай деб ёзган, - “Хеч ким ўқишни уят деб билиши керак эмас” [2:31], чунки санъатнинг барча сир-асрорларини ўзлаштириш жуда ҳам мураккаб, рассом қанчалик маҳоратга эга бўлмасин, у ҳар доим ўқиши, ўрганиши ва такомиллашиб бориши керак.

Тасвирий санъат дарсларида акварель бўёғи билан ишлаш вақтида мастер-классни ўқитувчи томонидан ўтказилиши расми босқичли яратишнинг ижодий кўргазмалли намоёниши ифодалади. Ўқувчилар берилган топшириқни ўқитувчи билан бир вақтда параллел бажаради. Шу сингари мастер-класслар ҳаттоки, Ўйғониш даври рассомларининг амалиётида бўлган экан, шогирдлари ўз маҳоратини такомиллаштириш борасида устозларини ишлаш жараёнларини кузатишган.

Тасвирлашнинг махсус усулларини ўқитувчи томонидан намоёниш этилиши (кўрсатилиши) – бу айтилган сўзларнинг тасдиғи сифатида бир лаҳзадаги ифодали иллюстрацияси. Бўлажак тасвирий санъат ўқитувчиси рангтасвир техникасидан (ашёлар, материаллар, усуллар) тортиб то бадий образни яратилишигача тасвирлашнинг барча кўникмаларини бекаму-кўст эгаллаган бўлишлари керак, негаки педагогнинг тасвирлаш фаолиятига ва унинг рассом-педагог каби маҳоратига бўлган муносабатини билдиради.

Бунга қўшимча айтиш мумкин-ки, акварель ишларни тезлик ва образли намоёниш этиб бажарилиши нафақат дарснинг мавзусини тушунтириш, баён этилаётган материалга изоҳ берилиши эмас, балки ўқувчиларга эстетик таъсирнинг кучли воситаси бўлиб хизмат қилади. Шунинг учун бўлажак тасвирий санъат ўқитувчисининг ижодий қобилиятларини шакллантиришнинг шарт-шароити бўлиб, акварель рангтасвири техникасини ўзлаштириш-даги унинг касбий маҳорати даражаси ҳисобланади.

Акварель рангтасвири бўйича назарий курси доирасида тасвирий санъат дарсларида таълим сифатини ошириш учун акварелчи, ижодкор таниқли тасвирий санъат усталари билан мақсадга мувофиқ суҳбатлар; акварель бўёғида манзара, натюрморт, портретни ишлаш методикаси бўйича компакт-дисклардаги дидактик куролларни кўриб чиқиш; акварель билан ишлаш методларини кўрсатмалли намоёниш учун мастер-класслар ўтказиш.

Бадий, ижодий, образли тафаккурлаш, ишчанлиги, кўриш хотираси, тасавури ва бошқа қобилиятларини ривожланишига йўналтирилган махсус топшириқлар ёрдамида бадий малака ва кўникмаларни ўзлаштириши билан табиий бирикиб билимлар олишлари керак. Акварель билан ишлаш жараёни асосий дидактик принциплар асосида олиб борилиши керак: тушунарлилик, илмийлилик, кўргазмалилик, ёш хусусиятларини инобатга олиш, индивидуаллик хусусиятлари, акварель билан ишлаш усулларининг зарурий методик изчилликда ўзлаштириш.

Мастер-класс методик жihatдан тўғри ташкил этилган иш каби муҳим омил ҳисобланади, ўқувчиларнинг образли фикрлашини, бадий-ижодий қобилиятларини, бадий идрокини ривожланишида ёрдам беради. Ўқувчилар акварель билан ишлаш усулларининг методик принципларини самарали ўзлаштириши учун ўқув йили давомида дастурдаги

асосий мавзулар бўйича бир қатор мастер-класслар сериясини намоёниш этиши самаралидир, у ерда ўқитувчининг шахсий маҳорати натурадан ёки тасаввурдан акварель этюдининг ишлаш жараёни намоёниш этилган бўларди.

Мастер-классни ўтказиш жараёнида “A-la prima” акварель усулини қўллаш мақсадга мувофиқдир. Олдиндан ҳўлланган қоғоз варағини ишлатиш рангтасвирини ифодалади. Мазкур акварель билан ишлаш усули жуда жозибали, ҳўлланган қоғоз юзида ранглар товланиши ҳосил бўлиб бўёқлар ёйилади, тасвирланаётган нарсаларнинг ташқи кўринишлари майинлашади. Шу билан биргаликда ҳўлланган қоғозда иш бажарилиши сабабли у тезлик билан бўладиган ва кўрсатмалли ҳисобланади, қоғоз қуримасдан акварель этюдини тугатишга улгуриш керак. “A-la prima” усулида акварель этюдини бажаришнинг тахминий вақти 20-30 дақиқани ташкил этади.

“A-la prima” усули XIX аср Европа ва рус санъатида кенг тарқалган. Ушбу усулда ҳаётини, ҳаққоний гўзал санъат асарлари яратилган. А-ла примда ишлаш учун натурани яхлит ҳис қила оладиган тажрибага эга бўлган кўз керак. Рангтасвирдаги яхлитлик, ўзаро боғлиқлик, шу билан биргаликда контрастлик ҳолатларини кўра билиш лозим бўлади. Бу нарсаларни ўзлаштирган рассом онгли равишда рангтасвир этюдини «умумий-ликдан бўлақларга, бўлақлардан умумийликка» деган принцип билан иш юритади.

Ўқитувчининг шахсий ижодий кўрсатуви ва “a-la prima” усулида акварель ишини зарурий изчилликда тушунтириш ҳикоясини юритиш билан образли ва композиция ечимининг изланишини ўқувчиларга методик жihatдан тўғри босқичларини ва ишни бажариш принципларини кўрсатмалли намоёниш этади.

Мастер-классни ўтказишдан олдин ўқувчилар бадий-ижодий қобилиятларининг ривожланиш даражасини эътиборга олиб уч гуруҳга (юкори, ўрта, паст) бўлади. Уларнинг қобилиятлар ривожини олдинги машғулот жараёнида бажарилган акварель ишларининг кўриги орқали баҳоланади. Бадий-ижодий қобилиятлари ривожини ўрта ва паст даражага эга бўлган ўқувчилар ўқитувчи билан параллел равишда ишни бажаради, юкори даражага эга бўлган ўқувчилар эса кузатишади ва ўз хоҳишига кўра қолганлар билан биргаликда кетма-кетликдаги босқичларни инобатга олиб, ишнинг энг жиддий томонларини пайқаб ишни давом этади.

Бадий-ижодий қобилиятларини ривожлантириш ва ҳўлланган қоғозда “a-la prima” акварель усулини ўзлаштириш учун мастер-классни ўтказиш шаклини тавсия этамиз.

Мастер-класс ўтказишда билим олиш, амалий, методик, ривожлантирувчи ва ижодий аҳамиятга эга бўлган вазифалар қўлланилади. Асосий мақсад – акварель билан ишлашни ва бадий образни яратиш йўллари топишни ўргатиш.

Мисол тариқасида мастер-классни ўтказишини кўриб чиқамиз. Мавзу: «Тоғли манзарани ишлаш».

Материал: қоғоз, қалам, ўчирғич, мўйқаламлар, акварель бўёғи, сув.

Вазифалар:

- формал, композиция танлаш имкониятини тушунтириб, манзара этюдини ёзишни ўргатиш;
- a-la prima усулида манзара этюдини бажаришнинг муайян кетма-кетлигини кўрсатиш;
- таълимда индивидуал табақалаштирилган ёндошувни қўллаш.

Ишнинг бориши:

Дарсда ҳис-туйғули, жонли муҳитни, ижодий вазиятни яратиш учун мавзу бўйича рассом асарларини репродукцияси кўрсатилади. Бўлажак этюд ҳақида суҳбат

ўтказилади. Шундай қилиб, мастер-класс бошланади, тасвирланадиган – тоғли манзаранинг образи яратилади. Ўқувчиларга рассомлар пленэрда (очик ҳавода) манзарани қандай тасвирлаши ҳақида сўзлаб бериш керак.

Ўқитувчи тоғлар, дарахтлар билан тасвирланган манзара композициясини олдиндан танлаб олади ва дарс бошланишдан олдин мастер-классни ўтказадиган жойини ҳам тайёрлаб қўйиши лозим. Ўқитувчи ўрна-тилган мольбертда ёки планшетда манзара этюдини бажариш босқичларини кўрсатиб бориши керак. Энг муҳими, барча ишнинг бориши ҳамма ўқувчиларга кўриниб туриши керак. Мабодо, мольберт бўлмаса, унда столдан фойдаланилади. Бундай тақдирда ўқувчилар манзара этюдини босқичли бажарилишини диққат билан кузатиш учун ўқитувчининг атрофига жойлашади.

Мавзунини тушунтиргандан сўнг ўқувчилар ўқитувчи атрофида жойлашади. Ўқитувчи, аввало, қалам билан енгил чизиклар ёрдамида тоғлар ва дарахтларнинг хомаки чизгиларини чизади. Композициясини танлаб ва уни белгилаб, ўқитувчи этюднинг бошқа композиция ечимлар имкониятларини мавжудлиги ҳақида гапириб беради. Масалан, ҳозир тоғли манзарани тасвирлашда нисбатан кўпроқ жойини олд қисми эгаллайди. Композицияда баландликда ёки пастроқда жойлашган уфқ чизикли манзарани тасвирлаш мумкин. Буларга боғлиқ ҳолда манзаранинг характери ўзгаради.

Кейин ўқитувчи қоғозни ҳўллашни горизонтал йўналишда тепадан пастка қараб катта мўйқалам ёрда-

мида бажарилади. Бир марта юритилиши етарли, акс ҳолда ишнинг қуриш жараёни чўзилиб кетади.

Ранг билан ишни бошлаймиз. Акварельнинг а-ла prima усулида кенг, катта ранглар қўйилмалари билан, имконият даражада бирданига ранглар ва тусларнинг керакли кучлилигида тасвирлаш керак. Этюднинг рангдор ечимини аста-секин керакли даражага етказилиши, этюд рангтасвирини юқоридан, осмондан бошлаши мақсадга мувофиқдир.

Этюднинг асосий ранглар гаммаси олинган сўнг, ўқитувчи энг муҳимини қандай ажратиш, майда бўлак қисмларини ишлаш жараёни қандай бўлиши керак, олд кўриниши қандай ажратиб кўрсатилади, хатолари қандай тузатилади қабилашни кўрсатади ва сўзлаб беради. Ўқитувчи иш жараёни кўриши ва назорат қилиши, керакли вақтда хатоларни тузатиш ва уларни айтиши, ёрдам бериши, рағбат қилиши, кўнглини кўтариш керак. Ўқувчи учун натижа энг муҳими, акварель билан ишлаш жараёни ижобий бўлса, ўқувчилар ўз кучига бўлган ишонч пайдо бўлади, уларда тасвирий санъатга янада қизиқиши ўсади.

Ишни тугаллаш. Бажарилган этюдларни тўлиқ қуриши учун горизонтал текисликда қолдирилиши лозим.

Иш жараёнида мастер-классларнинг қўлланилиши дарсни кўргазмалар, ишончли, хотирада сақланадиган қилади, ёш авлоднинг эстетик ривожига ижобий таъсир кўрсатади, болаларда тасвирий санъатга, акварель санъатига ҳавас уйғотади.

Адабиётлар

1. Абдусаломхўжаев Н., Абдирасилов С., Акбархўжаев А. Мастер-класс живописи от мастеров. // Наука, образование и культура. 2017. № 9(24).
2. Абдирасилов С., Нуртаев Ў., Нурқобилова Ф. Мастер-класс технологияси – тасвирий санъат машғулотида самарали таълим. // Таълим технологиялари. 2018. № 1(69).
3. Машуков А. В. Организация и проведение мастер-классов. Методические рекомендации. – Челябинск: 2007. – С. 13.
4. Поташник М.М. Управление профессиональным ростом учителя в современной школе: методическое пособие. – М.: Педагогическое общество. 2010. – С. 448.
5. Филатова Н.И., Усова С.И. Методика организации и проведения мастер-класса педагогом. // Актуальные вопросы современной педагогики: материалы VIII Международная научная конференция. – Самара: ООО "Издательство АСГАРД", 2016. – С. 266 - 268.
6. "Al-la Prima II". Richard Schmid. USA: 2013. –Р.193.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада мактабда тасвирий санъат дарсларида мастер-классни ташкил этиш ва уни ўтказиш методикаси ҳақида сўз юритилади. У дарсни кўргазмалар, ишончли, хотирада сақланадиган қилади, ёш авлоднинг эстетик ривожига ижобий таъсир кўрсатади, болаларда тасвирий санъатга, акварель санъатига ҳавас уйғотади.

РЕЗЮМЕ

В статье рассказывается о методике проведения и организации мастер-класса на уроках изобразительного искусства в школе. Он делает урок наглядным, ярким, запоминающимся, что положительно влияет на эстетическое развитие подрастающего поколения, прививает любовь к изобразительному искусству, к искусству акварели.

SUMMARY

This article describes the methodology and organization of a master class in the art classes at school. It makes the lesson clear, vivid, memorable, which positively affects the aesthetic development of the younger generation, instills a love of fine art, the art of watercolor.

“NOTALASTÍRÍW HÁM KOMPYUTER DÁSTÚRLERINDE ISLEW” PÁNIN OQÍTÍWDA SIBELIUS NOTA REDAKTORÍNAN PAYDALANÍW METODIKASÍ

G.Abilova – *pedagogika ilimleri boyınsha filosofiya doktori, docent*
Qaraqalpaqstan Respublikası Xalıq Bilimlendiriw xızmetkerlerin qayta tayarlaw
hám olardıń qanıgeligin arttırıw aymaqlıq orayı

Tayanch so'zlar: nota, dastur, partitura, klaviatura, musiqa, uskunalar.

Ключевые слова: нота, программа, партитура, клавиатура, музыка, инструменты.

Key words: note, program, score, keyboard, music, instrument panel.

Sibelius nota redaktori nota partituraların dúziw hám redaktorlaw ushın júdá kúshli dástúr bolıp tabıladı. Programma óziniń ápiwayılıǵı, intuitivligi hám shıraylı interfeysi menen paydalanıwshılardı ózine tartadı.

Sibelius dástúrin iske túsiriw ushın tómendegilerdi orınlaw kerek:

Пуск → программы → Sibelius Soft Waps Sibelius 6 yamasa, tishqanshanı programma yarlıǵın shertiw arqalı programmanı iske túsiriw.

Programmanı iske túsiriwde start aynası payda boladı,

bul jerde «Создать новый документ»ti tańlań, yamasa Ctrl+N túymeshelerin basın. Sibelius dástúri interfeysi standart túrge iye hám tómendegi elementlerden turadı:

- Atamalar qatarı – ekranniń eń joqarǵı bóliminde jaylasqan. Ol programma, fayl atınan, basqarıw knopkalarınan ibarat: jıynaw, ayna kóriniske jıynaw, qaytarıw, jabıw.

- Tiykarǵı menyu – atamalar qatarınan keyin turadı, ol programmanı basqarıw ushın tiykarǵı hám qosımsha komandalardan ibarat.